

Agnieszka Fitta*

Wpływy włoskie w renesansowej i barokowej architekturze Jarosławia

Italian influences in the Renaissance and Baroque architecture of Jarosław

Słowa kluczowe: Jarosław, barok, renesans, wpływy włoskie, kamienica Orsettich, jezuiti

Key words: Jarosław, Baroque, Renaissance, Italian influence, the Orsetti House, Jesuits

WSTĘP – JAROSŁAW U SCHYŁKU ŚREDNIOWIECZA

W 1375 roku Jarosław otrzymał prawa miejskie na prawie magdeburskim¹, przeniesiono wówczas centrum miasta z pierwotnego miejsca (odpowiadającego późniejszemu klasztorowi pp. Benedyktyn²) na miejsce nowe – sąsiednie, obszerniejsze płaskowzgórze.

U schyłku średniowiecza miasto terytorialnie zamykało się w granicach miasta lokacyjnego.

Z przywileju wydanego w roku 1431 wynika, że w tym czasie istniały na terenie miasta dwa zamki; mieściło się w nim również już kilka świątyń: parafialny kościół pw. Wszystkich Świętych – zlokalizowany przy Rynku, wzniesiony przed 1440 rokiem, kościół św. Zofii z ok. 1458 roku (nie zachował się do czasów obecnych), kościół św. Ducha (1462 rok)³ oraz kościoły św. Mikołaja i Matki Bożej Bolesnej, przebudowane w okresie renesansu i omówione w niniejszym artykule. W mieście dominowała zabudowa drewniana i tak pozostało przez następnych kilka wieków – zmieniło się to dopiero po pożarach, które miały miejsce w 1600 i 1625 roku.

Od końca XIV wieku Jarosław stał się własnością prywatną. Wpłynęło to korzystnie na jego rozwój urbanistyczny i gospodarczy – królewskie przywileje wraz z dbałością dziedziców o rozwój handlu w mieście przyczyniły się do zwiększenia roli i prestiżu Jarosławia.

Handel odgrywał w mieście rolę nie do przecenienia – Jarosław położony jest na terenie będącym terenem skrzyżowaniem ważnych szlaków handlowych – bałtycko-czarnomorskiego i czarnomorsko-śląskiego⁴. Przed zajęciem Konstantynopola przez Turków handel Polski, Czech i południowych Niemiec ze Wschodem odbywał się drogą lądową, a Jarosław położony nad spławnym Sanem był najdalej ku wschodowi wysuniętym miastem Polski, dokąd kupcy ze Wschodu mogli

INTRODUCTION – JAROSŁAW TOWARDS THE END OF THE MEDIEVAL PERIOD

In 1375, Jarosław was granted town rights according to the Magdeburg Law¹, and the town centre was then moved from its original site (corresponding to the later convent of the Benedictine nuns²) to a new plot – a neighbouring, vaster mesa.

Towards the end of the Middle Ages, the territory of the town was enclosed within the original foundation boundaries.

The privilege issued in 1431 indicates, that at that time two castles existed within the town area; there were also several temples: the parish church of All Saints – located at the Market Square, erected before 1440, the church of St. Sophia from app. 1458 (has not been preserved), the church of the Holy Spirit (1462)³ and the churches of St. Nicholas and of the Mother of Sorrows, refurbished during the Renaissance and discussed in this article. Timber buildings were predominant in the town, and so it remained for several centuries – changing only after the fires which occurred in 1600 and 1625.

Since the end of the 14th century, Jarosław became private property, which positively influenced its urban and economic development – royal privileges coupled with the owners' concern for the trade flourishing in the town contributed to increasing the importance and prestige of Jarosław.

Trade played an invaluable role in the town – Jarosław is located at the crossroads of important trade roads – the Baltic-Black Sea and the Black sea – Silesia routes⁴. Before Constantinople was seized by the Turks, trade from Poland, Bohemia and southern Germany to the East had taken place overland and Jarosław, located on the navigable San river, was the furthest east located town in Poland to which merchants from the East could bring their goods overland, and then transport them further inland by the San and the Vistula. This advantageous

* Mgr inż. arch., studentka studiów doktoranckich na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej

* M.A., eng. arch., post-graduate student in the Dept. of Architecture at the Krakow University of Technology

swoje towary dowozić drogą lądową, zaś później rozwoić w głąb Polski Sanem i Wisłą. To korzystne położenie stało się jedną z przyczyn rozwoju miasta jako ważnego ośrodka handlowego – centrum wymiennego towarów wschodnich i zachodnich na przestrzeni pomiędzy dwoma dużymi miastami – Lwowem i Krakowem. Pozwoliło to również na zacieśnienie więzi z tymi miastami, a także umożliwiło przepływ nowinek technicznych i architektonicznych, które przybywały do Jarosławia razem z kupcami i ich towarami – nie tylko z Krakowa, lecz również z wschodniej granicy, a także (poprzez Kraków i inne miasta) – z całej Europy.

I. RENESANS W JAROSŁAWIU

1. Początki

Okres największego rozkwitu gospodarczego miasta przypadł na XVI i XVII wiek, czyli okres renesansu, manieryzmu i wczesnego baroku. Stąd też stosunkowo spora, jak na niewielkie miasto, liczba zabytków pochodzących z tamtego okresu. Sławne stały się wówczas jarmarki jarosławskie, gromadzące stale liczne rzesze kupieckie, przybywające do Jarosławia z całej Europy, m.in. z Włoch, Grecji, Niemiec; przybywali na nie także Turcy, Arabowie, Ormianie i Persowie⁵. Odbływały się one trzy razy w roku i trwały cztery tygodnie. Rozpocynały się w Środę Popielcową, w święto Wniebowzięcia NMP i w dniu świętego Andrzeja⁶. Handlowano m.in. skórą, sukniami, jedwabiem, winem, kobercami i żelazem. Była to kolejna możliwość wymiany towarów, poglądów i nowin budowlanych, zwłaszcza że niektórzy kupcy (m.in. Wilhelm Orsetti) postanowili osiąść w Jarosławiu, budując domy zgodnie z ówczesną sztuką i najnowszymi tendencjami w architekturze.

Stąd też tak wyraźny wpływ włoski w architekturze miasta – dotarły one razem z kupcami, zawdzięczamy je także właścicielom Jarosławia, którzy, rywalizując z właścicielami innych miast, chcieli uczynić Jarosław miastem nowoczesnym i światłym. Wykorzystywali do tego m.in. architekturę, stawiając budynki okazałe, na ówczesne czasy postępowe, reprezentacyjne i modne – nierzadko właśnie pod wpływem włoskiej sztuki.

Swoje piętno na Jarosławiu odcisnęła także kontrreformacja. Międzynarodowy tłum zjeżdżający się na jarmarki przywoził ze sobą religijne nowinki, ale podporami katolicyzmu w mieście byli ówczesni właściciele: Tarnowscy, Kostkowie – zwłaszcza Zofia ze Sprowy i Anna księżna Ostrogska; stąd też sprowadzenie do Jarosławia naczelnych przeciwników reformacji – zakonu jezuitów i założenie w mieście ich kolegium⁷. Jezuita uważani są za prekursorów baroku, dlatego też temu wątkowi przyjrzymy się później.

2. Najśłynniejsze dzieła

Kamienica Orsettich

Ozdobiona piękną attyką i podcieniem należy do najcenniejszych zabytków doby renesansu w Polsce. Początki budowli sięgają XVI wieku. Istniejący tu wówczas drewniany dom z jednym murowanym sklepem został w latach 70. XVI wieku przebudowany przez kupca Jana Raczkowskiego⁸. W 1585 kamienicę nabył inny kupiec (lub wg innych źródeł – aptekarz), Stanisław Smiszowic. Wkrótce, nie mając pieniędzy na utrzymanie budynku, wydzierżawił go zamiejscowemu kupcom, przybywającym do Jarosławia na coroczne jarmarki. Z powodu

location was one of the reasons for the town's development as an important trade centre – a centre for exchanging eastern and western merchandise in the space between two great cities – Lviv and Krakow. It also allowed for strengthening the links with those cities, as well as for transfer of technological and architectural novelties which arrived in Jarosław with merchants and their wares – not only from Krakow, but also from beyond the eastern border and (via Krakow and other cities) – from the whole Europe.

I. RENAISSANCE IN JAROSŁAW

1. Beginnings

The time of economic heyday of the town was the 16th and 17th century, i.e. the Renaissance, mannerism and early Baroque period. Hence the relatively numerous, for such a small town, historic buildings dating back to that period. Fairs in Jarosław became famous then attracting crowds of merchants from all over Europe, who arrived e.g. from Italy, Greece or Germany, as well as Turks, Arabs, Armenians and Persians⁵. The fairs took place three times a year, beginning on Ash Wednesday, the Assumption Day and St. Andrew's day, and lasted four weeks⁶. Merchants traded in e.g. leather, cloth, silk, wine, Persian carpets and iron. It offered yet another opportunity of exchanging goods, views and building news, especially since some merchants (e.g. Wilhelm Orsetti) decided to settle down in Jarosław and build their houses according to the current craft and the latest architectural tendencies.

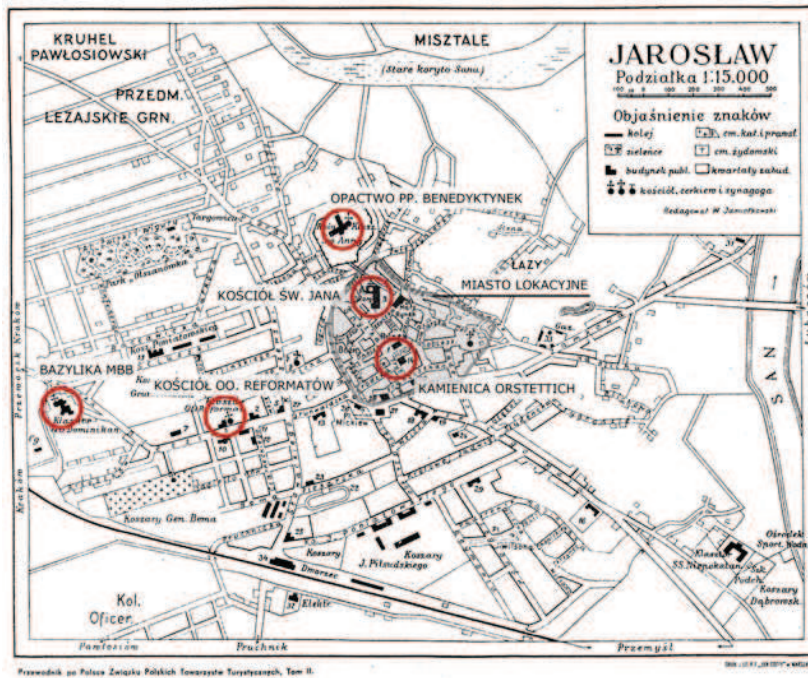
Hence the distinct Italian influences in the town architecture – they arrived with the merchants and the owners of Jarosław who, competing with owners of other towns, wished to make Jarosław a modern and enlightened town. For this purpose they used e.g. architecture, erecting imposing buildings, progressive for their time, formal and fashionable – frequently under the influence of Italian art.

Counter-Reformation also left its mark on Jarosław. The international crowd flowing in for the fairs brought with them religious novelties, but the town owners: the Tarnowski family, the Kostkas – particularly Zofia from Sprowa – and princess Anna Ostrogska, were the mainstays of Catholicism; therefore the principal opponents of Reformation – the Jesuit order – were brought to Jarosław and their college was established in the town⁷. Jesuits are regarded as the precursors of Baroque, so we shall look closer at that idea later.

2. The most famous masterpieces

The Orsetti House

Topped with a beautiful attic and arcade it belongs to the most valuable historic buildings of the Renaissance era in Poland. The beginnings of the buildings date back to the 16th century. The timber house with one masonry vault, which existed here then, was refurbished by merchant Jan Raczkowski during the 1570s⁸. In 1585, the tenement house was purchased by another merchant (or, acc. to other sources – an apothecary), Stanisław Smiszowic. Soon, having no money to maintain the house, he rented it out to foreign merchants coming to Jarosław for the annual fairs. Because it was neglected and heavily mortgaged, by order of Anna Ostrogska the tenement house was sold. In 1633, it was purchased by a merchant from

Ryc. 1. Mapa Jarosławia z zaznaczeniem obszaru miasta lokacyjnego oraz omawianych budynków, źródło: Archiwum Map Wojskowego Insytutu Geograficznego, http://www.mapywig.org/m/City_plans/JAROSLAW_15K_1932.jpg, oprac. autorki

Fig. 1. Map of Jarosław with marked area of the chartered town and the discussed buildings, map source: Map Archive of the Military Institute of Geography, http://www.mapywig.org/m/City_plans/JAROSLAW_15K_1932.jpg, prep. by author

Ryc. 2. Kamienica Orsetti – bryła, fot. autorka
Fig. 2. The Orsetti House – its bulk, photo: author

Ryc. 3. Renesansowy portal kościoła św. Mikołaja i Stanisława, fot. autorka
Fig. 3. Renaissance portal of the church of St. Nicholas and Stanislas, photo: author

◀ Ryc. 4. Kamienica Orsetti – attyka, fot. autorka
Fig. 4. The Orsetti House – attic, photo: author

Ryc. 5. Kościół św. Jana (ob. Kolegiata Bożego Ciała), fot. autorka
Fig. 5. The church of St. John (currently Collegiate church of Corpus Christi), photo: author

zaniedbania i ciężącego na nim zadłużenia, z polecenia Anny Ostrogskiej, kamienica została sprzedana. Kupił ją w 1633 r. krakowski kupiec, Włoch z pochodzenia, Wilhelm Orsetti⁹. Był on również bankierem i prowadził interesy nie tylko z Krakowem, lecz również ze Lwowem, Lublinem, Gdańskiem i Poznaniem. Jego staraniem kamienica została gruntownie przebudowana w stylu późnego renesansu – roboty przy niej zakończono w 1646 roku¹⁰.

Po Orsettich kamienica należała m.in. do Micińskich, Holczmanów, Cymermanowiczów i Tomasza Huttera, rzeźbiarza, autora rzeźb przed kościołem św. Jana i współautora elewacji kościoła MB Bolesnej¹¹.

Według opisu z 1632 roku (sprzed przebudowy Orsettiego) wiemy, że na parterze od frontu znajdowały się dwa pomieszczenia (sklepy wierzchnie) przedzielone sienią biegnącą przez całą długość budynku, w środku izdebka z kuchnią, a z tyłu Wielka Izba, długa na 17 łokci (ok. 10 metrów), szeroka na 12,5 (ok. 7,5 m), posiadająca belkowany strop. Na piętrze znajdowała się izba z komnatką. Budynek miał trzy murowane piwnice (sklepy spodnie) i dwa chodniki. Podcień i piwnice pod nim były drewniane. Kamienicę przykrywał dwuszczytowy dach¹².

Podczas przebudowy do prawie niezmienionego parteru dobudowano murowany podcień, wymurowano od nowa całe piętro, a dach otoczono od dwóch stron attyką. Funkcjonalnie kamienica dzieliła się na dwie części – na parterze mieściły się funkcje handlowe i reprezentacyjne, na piętrze zaś mieszkali właściciele.

Obecnie jest to dwukondygnacyjny budynek z podcieniem od frontu, wspartym na solidnych oskarpowanych filarach, zwieńczony wysoką attyką. Dolną część attyki tworzy podzielony pilastami arkadami fryz, górną – misterna koronka z szeregiem arkadek zwieńczonych szczytami; jest to niezwykle osiągnięcie zarówno artystyczne, jak i konstrukcyjne. Późniejsze remonty – poza nadbudową Wielkiej Izby – na szczęście nie wniosły istotnych zmian do wyglądu kamienicy i zachowała ona do dziś swój renesansowy charakter.

Wewnątrz zachował się dawny układ z obszerną sienią, sklepami i komnatami na piętrze. Od strony południowej znajduje się przewiązka z reprezentacyjną Wielką Izbą, nakryta belkowanym stropem z resztkami XVII-wiecznej polichromii. Pod budynkiem mieszczą się rozległe piwnice.

Początkowo znajdowała się w zabudowie zwartej, narożną stała się w 1625 roku, kiedy to spalił się sąsiedni dom i na jego miejscu utworzono uliczkę do wałów (obecnie ul. Trybunalska). Zajmuje tzw. działkę pełną, niepodzielną, określoną od czasu średniowiecza według prawa magdeburskiego jako kurialne dworzyszczce. Jej obecny adres to Rynek 4, zaś od 1945 r. jest siedzibą muzeum, w którym znajdują się ekspozycje związane z historią miasta i kulturą mieszczańską. Często jest nazywana Starym Zamkiem, jest to jednak nazwa tyleż potoczna, co błędna, gdyż zamki jarosławskie wznosiły się odpowiednio na terenie dzisiejszego klasztoru Benedyktynów, kolegiaty i cerkwi Przemienienia Pańskiego, nie zaś w okolicach rynku.

Kościół św. Jana – pojezuicki, obecnie kolegiata pw. Bożego Ciała

etap późnorenesansowy

Zespół klasztorny jezuitów powstał z fundacji Zofii z Odrowążów Kostkowej i inicjatywy ks. Piotra Skargi w 1571 roku. Mimo iż zarówno Skarga, jak i inni jezuita optowali za

Krakow, an Italian, Wilhelm Orsetti⁹. He was also a banker running business not only with Krakow, but also with Lviv, Lublin, Gdańsk and Poznan. By his efforts the house was completely refurbished in the late Renaissance style – work on it was completed in 1646¹⁰.

After the Orsetti family, the house belonged subsequently to e.g. the Micińskis, the Holczmans, the Cymermanowicz and Tomasz Hutter, a sculptor, the author of sculptures before St. John's church and a co-author of the elevation of the church of the Mother of Sorrows¹¹.

Acc. to the description from 1632 (before the Orsetti refurbishment), we know that on the ground floor at the front there used to be two rooms (upper vaults) separated by an entrance hall running the whole length of the building, a room with a kitchen in the centre, and the Great Hall 17 ells long (app. 10 metres), 12.5 ells wide (app. 7.5 m) boasting a beam ceiling, at the back. On the first floor there was a room with an alcove. The building had three masonry cellars (lower vaults) and two pavements. The arcade and the cellars under it were wooden. The house was topped with a two-gabled roof¹².

During rebuilding, a masonry arcade was added to the almost unaltered ground floor, the first floor was completely rebuilt, and the roof was surrounded with an attic on two sides. Functionally, the tenement house was divided into two parts – the ground floor served trade and formal functions, and the owners resided on the first floor.

Presently, it is a two-storey building with a front arcade, resting on massive buttressed pillars, and topped with a tall attic. The lower section of the attic is decorated with an arcaded frieze divided by pilasters, while the upper section boasts an intricate lace with several small arcades crowned with gables; it is a unique achievement, both artistic and constructional. Later alterations – besides additions to the Great Hall – did not introduce any significant changes into the house appearance and it has preserved its Renaissance character until today.

The old layout with a spacious entrance hall, vaults and chambers on the first floor has been preserved inside. On the south side there is a batten plate and the formal Great Hall covered by a beam ceiling with relics of the 17th-century polychrome decoration. There are vast cellars beneath the building.

Initially it was a terraced house, it became a corner house in 1625 when the neighbouring building was burnt down and a street leading towards the city wall was opened in its place (currently Trybunalska Street). It occupies the so called full, undivided plot, defined since the medieval period according to the Magdeburg Law as the curial manor. Its present-day address is 4 Market Square, and since 1945 it has housed a museum in which exhibitions concerning the town history and bourgeois culture are presented. It is frequently referred to as the Old Castle, but the name is both colloquial and incorrect, since the castles in Jarosław once rose on the site of the present-day Benedictine convent, the collegiate church and the orthodox church of the Transfiguration respectively, and not in the vicinity of the Market Square.

St. John's Church – post-Jesuit, currently collegiate church of Corpus Christi

late-Renaissance stage

The Jesuit monastic complex was founded by Zofia Kostkane Odrowąż on the initiative of rev. Piotr Skarga in 1571.

lokalną w większym Przemyślu, upór właścicielki Jarosława sprawił, że w 1574 roku zakonnicy przybyli do jej miasta. Zofia Kostkova przeznaczyła im teren usytuowany na wyniosłej krawędzi miejskiego wzniesienia, które w XVI wieku nazywano grodziskiem – prawdopodobnie wcześniej znajdowała się tam cerkiew¹³. Wkrótce po przybyciu jezuitów rozpoczęli budowę świątyni.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty powstał w latach 1582-1594 według planów holenderskiego architekta, jezuita Józefa Bricciosa¹⁴, przy udziale jarosławskiego muratora Stefana oraz braci zakonnych: Massino Milanese – również architekta oraz budowniczych: Bartolomeo Marinusa, Jerzego Stefanowicza, Michała Hintza i Walentego z Tarnowa¹⁵. Poświęcony został 25 kwietnia 1594 roku. Jego pierwotny układ został zachowany do dziś – jest to jednonawowa budowla z transeptem i kaplicami po bokach, z parawanową elewacją. Rzut jest prawie centralny – jedno przęsło nawy, jedno przęsło transeptu, jedno przęsło prezbiterium. Jego powierzchnia wynosi około 1600 m², a wymiary to 22 × 15 m.

Również budynek klasztorny został zbudowany wg projektu Józefa Bricciosa – był to okazały, czteroskrzydłowy gmach z dziedzińcem pośrodku. Pierwotnie kościół posiadał wieżę, rozebraną jednak w 1882 roku, oraz kopułę na skrzyżowaniu nawy głównej i transeptu, również później rozebraną (dziś znajduje się na jej miejscu sygnatura na skrzyżowaniu dwuspadowych dachów).

Ciekawym elementem jest wprowadzenie wieńczącej elewację polskiej attyki późnorenesansowej¹⁶, do dziś zachowanej tylko w niewielkim fragmencie, nad wejściem do prawej nawy bocznej.

Obecnie jest to najstarszy kościół jezuicki w Polsce, zaliczany zasadniczo do późnego renesansu bądź manieryzmu.

Całość świątyni św. Jana nawiązywała w pewnym stopniu do pierwowzoru kościołów jezuickich – rzymskiego kościoła Il Gesu¹⁷ lub neapolitańskiego kościoła Gesu Nuovo¹⁸. Tu również prezbiterium zamknięto półkolistą absydą, założono transept z kopułą na skrzyżowaniu oraz kaplice przy nawie, przystosowując się jednak do warunków miejscowych. Również ogólny charakter elewacji głównej (w tym przypadku – południowej) wykazuje pewien związek z architekturą Włoch. Jednym z założeń kościołów jezuickich była szeroka nawa główna, która zapewniała wiernym optymalną widzialność i słyszalność kaznodziei z każdego miejsca kościoła – również ta zasada została spełniona w przypadku kościoła św. Jana.

Jarosławska kolegiata wykazuje również związki z krakowskim kościołem jezuitów pw. św. św. Piotra i Pawła (1596) – jak choćby charakterystyczny układ 12 rzeźb przedstawiających świętych przy reprezentacyjnej elewacji kościoła. Łączy je również osoba ks. Piotra Skargi, wybitnego kaznodziei, który zainicjował powstanie obydwu świątyni oraz, co najważniejsze, osoba głównego architekta – Józefa Bricciosa (Briccio, Brizio, Britius). Wskazuje to na silny związek na linii Jarosław – Kraków, a także na fakt, iż wszystkie kościoły jezuickie powstały według jednego wzorca z mniejszymi lub większymi modyfikacjami. Tym wzorcem był niewątpliwie włoski kościół Il Gesu, tak więc włoskie wpływy w jarosławskim kościele św. Jana są niepodważalne i oczywiste.

Nie można także pominąć faktu, iż wśród nazwisk architektów i budowniczych pojawiają się również nazwiska włoskie, co wskazuje na tym większy wpływ włoski na architekturę tego obiektu.

Although both Skarga and the Jesuits opted for a location in Przemyśl as a larger town, the obstinacy of the Jarosław proprietress resulted in the monks arriving to her town in 1574. Zofia Kostkova gave them the land situated on a tall cliff of the town hill which, in the 16th century, was known as the hill fort – previously an orthodox church might have been located there¹³. Soon after their arrival the Jesuits began constructing the church.

The church of St. John the Baptist and St. John the Evangelist was erected in the years 1582-1594 according to the plans of a Dutch architect, a Jesuit, Joseph Briccius¹⁴, with participation of a Jarosław mason Stefan and Jesuit friars: Massino Milanese – also an architect, and builders: Bartolomeo Marinus, Jerzy Stefanowicz, Michał Hintz and Walenty from Tarnow¹⁵. It was consecrated on 25 April 1594. Its original layout has been preserved until today – it is a one-nave building with a transept and chapels on sides, with screen elevation. The plan is almost central – one-span nave, one-span transept, one-span presbytery. Its surface equals around 1600 m², and it measures 22 × 15 m.

The monastery building was also erected according to the project by Joseph Briccius – it was an imposing, four-wing edifice with an inner courtyard. Originally, the church had a tower dismantled in 1882, and a dome at the crossing of the main nave and transept, also dismantled later (today in its place there is a little bell at the crossing of two hipped roofs).

An interesting element was introducing Polish late-Renaissance attic to top the elevation¹⁶, only a fragment of which has been preserved till today, above the entrance to the right side aisle.

It is currently the oldest post-Jesuit church in Poland, basically regarded as late-Renaissance or mannerist.

The whole church of St. John alluded, to a certain extent, to the original model of all Jesuit churches – the Il Gesu Church in Rome¹⁷ or the Gesu Nuovo Church in Naples¹⁸. Here also the presbytery was enclosed with a semi-circular apse, the transept with a dome was located at the crossing, and the chapels by the nave, though adapting it all to local conditions. The general character of the main elevation (southern – in this case) also reveals certain relations to the Italian architecture. One of the principles in Jesuit churches was a wide main nave which enabled the congregation to see and hear the preacher well from every place in the church – it was also fulfilled in the case of St. John's church.

Jarosław collegiate church also shows links to the Jesuit church of St. Peter and Paul in Krakow (1596) – such as e.g. the characteristic layout of 12 statues representing saints by the front elevation of the church. They are also linked by the personage of rev. Piotr Skarga, an eminent priest who initiated the construction of both temples and, most importantly, the main architect – Joseph Briccius (Briccio, Brizio, Britius). It all indicates strong connections between Jarosław and Kraków, as well as the fact that all the Jesuit churches were built according to one model with a varying degree of modification. The model was undoubtedly the Italian church Il Gesu, therefore Italian influences in the Jarosław church of St. John are unquestionable and obvious.

One cannot ignore the fact, that among names of architects and builders there appeared Italian names, which suggests even stronger Italian influence on the architecture of that object.

Kościół św. św. Mikołaja i Stanisława – opactwo pp. Benedyktynek

etap późnorenesanowy

Zespół opactwa benedyktynek posadowiony jest na krańcu wysokiego brzegu doliny Sanu. Natura wyodrębniła tu wyraźne wzgórze, z trzech stron bardzo strome, tylko od południa połączone wąskim pasem z resztą terenu. Posiada ono wybitnie obronny charakter, idealnie nadający się do ulokowania w tym miejscu zamku lub warownego klasztoru. Według źródeł i tradycji właśnie w tym miejscu znajdował się pierwszy gród jarosławski i zamek. W 1611 roku właścicielka Jarosława, Anna z Kostków Ostrogska, przeznaczyła dla opactwa benedyktynek właśnie teren pierwotnego miasta. Benedyktynki przejęły stary, drewniany kościół, a następnie – w 1615 roku – wybudowały nowy¹⁹.

Świątynia późnorenesanowa była budowlą orientowaną. Według A. Miłobędzkiego²⁰ miała specyficznie polski, krzyżowy schemat planistyczny – z prostokątną nawą i półkolistym prezbiterium. Pseudotransept tworzyły umieszczone po bokach kaplice. Nawa główna zgodnie z tradycją gotycką była szersza od prezbiterium, które było krótsze i jednakowej wysokości, co można uznać za wyraz nowych tendencji obowiązujących w sztuce okresu kontrreformacji, które przejawiały się w dążeniu do jasności i jednorodności całego wnętrza. Zastosowano tam również manierystyczny podział wnętrza na strefę ścian i przekrycia. Artykulacje ścian stanowiły korynckie pilastry, z których wyrastało sklepienie – ten typ podziału ścian był popularny w kręgu lubelskim²¹. Początkowo świątynia posiadała jedną wieżę (zapewne południową), jednak już w 1635 roku pochodzi informacja o dwóch wieżach. Różnią się one kształtem i wymiarami – pierwsza jest niemal kwadratowa (5,87 na 5,92 m), a północna ma rzut prostokąta (4,8 na 5,38 m)²². U góry obydwie przechodzą w ośmiobok²³. Z 1622 roku pochodzi piękny portal bez sygnatury twórcy (Jan Sas-Zubrzycki nazywa go arcydziełem i łączy z osobą Jana Pfistera, rzeźbiarza z Brzeżan, autora grobowców Ostrogskich w katedrze tarnowskiej i rzeźb w kaplicy Boimów we Lwowie²⁴), pierwotnie znajdujący się na zachodniej ścianie świątyni, później przeniesiony na ścianę wschodnią.

Sposób budowy świadczy, iż kościół jest dziełem artystów włoskich, gdyż występujące w księgach testamentowych z tego okresu nazwiska „muratorów” i „architektów” nie dają się powiązać z istniejącą budowlą. Według profesora Gottfrieda²⁵ mogli to być budowniczowie z Lipska, m.in. Szymon Bartel, Balcer Ginter, Michał Ain i Michał Waldy; tezę tę popiera także M. Borowiejska-Birkenmajerowa²⁶. Również A. Fischinger i P. Krakowski wysuwają tezę o budowniczych z Lipska; według nich architektura kościoła benedyktynek nawiązuje do rozwiązań włoskich z XVI wieku i jest „jakby dalekim echem koncepsji klasycznego renesansu”, zaś budowniczowie jarosławskiego kościoła mogli również być autorami kościoła bernardynów pw. Wniebowzięcia NMP w Rzeszowie (1624–1629)²⁷. Pierwsza zmiana elewacji – dobudowanie drugiej wieży wskazuje na związki z Krakowem. Wybudowano ją między 1624 a 1635 rokiem, czyli prawie w tym samym czasie co dwuwieżową fasadę kościoła Kamedułów w Krakowie (1618–1630), zaprojektowaną przez A. Spezza. A. Miłobędzki przypisuje jej rolę inspirującą, ponieważ taka odmiana fasady dwuwieżowej nie była dotąd znana w Europie Środkowej. Rola pierwowzoru spełniła zapewne fasada kościoła Santa Maria in

The church of St. Nicholas and Stanislas – Benedictine convent

late-Renaissance stage

The Benedictine convent is located on the edge of the tall cliff overlooking the San Valley. Nature created here a distinct hill, very steep on three sides while on the south side connected to the rest of the area by a narrow strip of land. It is of uniquely defensive character, ideally fit for a castle or a fortified abbey to be located here. According to various sources and tradition, it was on this very site that the first Jarosław hill fort and castle were located. In 1611, the proprietress of Jarosław, Anna Ostrogska née Kostka, decided to give the Benedictine convent the area of the original town. The Benedictine nuns took over the old wooden church, and then in 1615 – had a new one built¹⁹.

The late-Renaissance church was an oriented building. According to A. Miłobędzki²⁰, it had a specific Polish cross layout – with a rectangular nave and a semi-circular presbytery. Pseudo-transept was made up by chapels placed along the sides. The main nave, according to the Gothic tradition, was wider than the presbytery which was shorter and of the same height, which might be regarded as an expression of new tendencies ruling in art of the Counter-Reformation period, which were manifested by the brightness and open-space form of the interior. The mannerist division of the interior into the zone of the walls and of the roofing was also applied there. The walls were articulated by Corinthian pilasters rising to the ceiling – that type of wall division was popular within the Lublin circle²¹. Initially the church had one tower (probably the south one), however already in 1635 it was said to have two towers. They differ in shape and size – the first is almost square (5.87 by 5.92 m), and the north tower has a rectangular plan (4.8 by 5.38 m)²². Towards the top both of them change into octagonal forms²³. A beautiful portal without the signature of its creator dates back to 1622 (Jan Sas-Zubrzycki calls it a masterpiece and associated with Jan Pfister, a sculptor from Brzeżany, the author of the Ostrogski family tombs in the cathedral in Tarnow and sculptures in the Boim Chapel in Lviv²⁴), originally located on the western wall of the church, and later moved to the eastern wall.

The manner of construction shows that the church is a work of Italian artists, since the names of “masons” and “architects” found in the parish registers from that period cannot be connected with the existing building. According to professor Gottfried²⁵, they might have been builders from Leipzig, e.g. Szymon Bartel, Balcer Ginter, Michał Ain and Michał Waldy, which thesis is also supported by M. Borowiejska-Birkenmajer²⁶. A. Fischinger and P. Krakowski also put forward a thesis about the builders from Leipzig; in their view the architecture of the church of the Benedictine nuns corresponds to Italian solutions from the 16th century and seems to be “a distant echo of the classical Renaissance concept”, while builders of the Jarosław church might also have been authors of the Bernardine church dedicated to the Assumption of Mary in Rzeszow (1624–1629)²⁷. The first change of elevation – adding the second tower indicates connections with Krakow. It was constructed between 1624 and 1635, i.e. almost at the same time as the two-tower facade of the Camaldolese church in Krakow (1618–1630), designed by A. Spezza. A. Miłobędzki attributes to it the role of inspiration, since such a variation of the two-tower facade had not been known in Central Europe before. The original model might have been the façade of the

Ryc. 6. Kościół św. św. Mikołaja i Stanisława (opactwo pp. benedyktynek), fot. autorka
 Fig. 6. The church of St. Nicholas and Stanislas (Benedictine convent), photo: author

Ryc. 7. Bazylika MBB – płynność i falistość elewacji, fot. autorka

Fig. 7. Basilica of the Mother of Sorrows – fluid and wavy elevation, photo: author

◀ Ryc. 8. Kościół św. Jana, widoczne barokowe rzeźby Tomasza Huttera, fot. autorka
 Fig. 8. The church of St. John, visible Baroque sculptures by Tomasz Hutter, photo: author

▲ Ryc. 9. Bazylika Matki Bożej Bolesnej (oo. dominikanie), fot. autorka
 Fig. 9. Basilica of the Mother of Sorrows (Dominican Friars), photo: author

Ryc. 10. Kościół św. Trójcy i klasztor oo. reformatów – widok, źródło: <http://www.jaroslaw.pl/zespol-klasztorny-oo-franciszkanow-ofm>
 Fig. 10. The church of Holy Trinity and the Reformist monastery – view, source: <http://www.jaroslaw.pl/zespol-klasztorny-oo-franciszkanow-ofm>

Carignano w Genui, autorstwa Alessiego (lata 1548-1552)²⁸. Z drugiej jednak strony dwuwieżowa fasada występowała już wcześniej w architekturze prowincjonalnej, np. w kościele parafialnym w Czemiernikach z 1603 roku – co wskazuje na związku z typem lubelsko-kaliszskim.

Według K. Gottfrieda również klasztor (dwuskrzydłowy, pierwotnie miał być czteroskrzydłowy) budowany był przez architektów włoskich, gdyż korytarz parteru był kiedyś otwartym krużgankiem, a od dziedzica widoczne są ślady dawnych arkad. Założenie pierwszego piętra nadaje klasztorowi wygląd trójnawowego kościoła bazylikowego – krzyżowo sklepiony korytarz biegnie środkiem gmachu, wśród niższych o połowę cel, oświetlają go zaś okna znajdujące się ponad dachami cel²⁹.

3. Podsumowanie: synteza

W oparciu o wyżej przytoczone przykłady można z całą pewnością stwierdzić, że renesansowy Jarosław był miastem pięknym, bogatym i posiadającym wspaniałą architekturę. Dzięki wysoko rozwiniętemu handlowi i wymianie informacji do miasta napływały różnorakie prądy i style – myślę, że można Jarosław określić mianem tygielka, w którym mieszały się kultury całej Europy. Największy jednak wpływ na wygląd renesansowego miasta miały Włochy – zapewne zarówno z powodów handlowych (jarmarki, skrzyżowanie szlaków handlowych, Włosi w mieście – W. Orsetti itp.), jak i z tej prostej przyczyny, że renesans włoski był w ówczesnej Polsce popularny i modny, zaś polskie renesansowe budowle śmiało mogą być stawiane na równi z włoskimi. Nie bez znaczenia jest również bliskość stolicy polskiego renesansu – Krakowa, który promieniował całą Małopolskę, wliczając w to Jarosław. Spory udział w kształtowaniu renesansowego miasta mieli właściciele, którzy chcąc uczynić swoje włości reprezentacyjnymi i godnymi, by konkurować z innymi miastami prywatnymi, nie wahali się ściągać do miasta architektów i budowniczych i łożyć pieniądze na architekturę. Dzięki temu możemy dziś obserwować włoską sztukę zarówno w kształcie i formie niektórych budowli, jak i w mniejszych formach i rozmaitych smaczkach – wystarczy przywołać Kamienicę Orsettich i jej wspaniałą, renesansową attykę (choć noszącą znamiona manieryzmu). Widać również wpływy potężnego w owych czasach zakonu jezuitów (notabene oczywiście także powiązanego z Italią) – dzięki włoskim zakonnikom powstała nietypowa, choć wspaniała jarosławska kolegiata. Włoscy architekci pozostawili w Jarosławiu budowle może nie olśniewające przepychem czy skomplikowaną formą, jednak niewątpliwie piękne i warte uwagi.

II. BAROK W JAROSŁAWIU

Początki

Jarosław, jako miasto prywatne, przechodził z rąk do rąk. Najszynniejsze właścicielki miasta to Zofia Tarnowska, Anna Ostrogska, Anna Alojza Chodkiewiczowa. Każda z nich dbała o rozwój miasta i dokładała starań, by było prężne i piękne. Zwłaszcza w dobie rywalizacji między miastami prywatnymi widać było wpływ właścicieli na kształt i formę Jarosławia.

Czasy baroku nie były jednak dla Jarosławia tak łaskawe jak renesans.

Po bezpotomnej śmierci Anny z Ostrogskich Chodkiewiczowej w 1659 r. pozostały do rozdziału dobra zawierające 16 miast i 153 wsie między Konstantego Lubomirskiego oraz

Santa Maria in Carignano church in Genoa, designed by Alessi (1548-1552)²⁸. On the other hand, a two-tower facade had occurred before in provincial architecture, e.g. in the parish church in Czemierniki in 1603 – which indicates associations with the Lublin-Kalisz type.

According to K. Gottfried, also the convent (two-wing, originally intended as a four-wing building) was built by Italian architects, since the ground-floor corridor was once an open cloister, and traces of old arcades are still visible on the courtyard side. The first – floor layout gives the convent the appearance of a three-nave basilica church – a corridor with a groin vault runs along the middle of the edifice between the cells half its height, and is lit by windows located above cell roofs²⁹.

3. Summary: synthesis

On the basis of the above quoted examples one can certainly claim, that Renaissance Jarosław was a beautiful and rich town with magnificent architecture. Due to flourishing trade and information exchange, diverse currents and styles flowed into the town – it seems, that Jarosław could be defined as a melting pot where cultures from all over Europe were mixing. However, it was Italy that had the greatest impact on the appearance of the Renaissance town – perhaps both for trade reasons (fairs, crossing trade routes, Italians in the town – W. Orsetti etc.), and simply because Italian Renaissance was popular and fashionable in Poland at the time, so Polish Renaissance buildings can easily be compared to their Italian counterparts. One cannot ignore the significance of the proximity of the Polish capital of Renaissance – Krakow which radiated onto whole Lesser Poland, including Jarosław. Its owners significantly contributed to shaping the Renaissance town as, wishing to make their estates impressive and worthy rivals of other privately-owned towns, they did not hesitate to call architects and masons to their town and spend a fortune on architecture. Thanks to that we can now observe Italian art both in the shape and form of some buildings, and in smaller forms or various details, suffice it to recall the Orsetti House and its magnificent Renaissance attic (though featuring mannerist elements). One can also notice the influence of the then powerful Jesuit Order (naturally also associated with Italy) – thanks to the Italian monks the original, though magnificent Jarosław collegiate church was erected. In Jarosław Italian architects left buildings which, even though not dazzling with their splendour or complicated form, are undoubtedly beautiful and worthy of attention.

II. BAROQUE IN JAROSŁAW

Beginnings

As a privately-owned town Jarosław of ten changed hands. The best known owners of the town were Zofia Tarnowska, Anna Ostrogska and Anna Alojza Chodkiewicz. Each of them cared for the development of the town, and made efforts to make it thriving and beautiful. Particularly in the era of competition between private town, the owners' influence on the shape and form of Jarosław became visible.

The Baroque period, however, was not as favourable for Jarosław as Renaissance.

After Anna Chodkiewicz nee Ostrogska died heirless in 1659, a legacy encompassing 16 towns and 153 villages was left

Jana Zamojskiego, po którego śmierci część dóbr jarosławskich przeszła na wdowę Marię Kazimierę, powtórnie zaślubioną z Janem Sobieskim. Do dóbr tych rościli sobie pretensje Konicpolscy z mocy spadku po Janinie Barbarze, córce Jana Zamojskiego wydanej za Aleksandra Konicpolskiego. Prowadzili oni długoletnie procesy z Marią Kazimierą. Dopiero w 1690 r. wyrok trybunału lubelskiego przysądził dobra jarosławskie Marii Kazimierze.

Niedługo potem Jarosław stał się terenem pościgów wzajemnych między Szwedami i Sasami. Efektem tych niespokojnych czasów były zniszczenia i głód. Po okresie klęsk i burz wojennych nastał nareszcie pokój w całym kraju, lecz okres świetności miasta już nie powrócił. Jarmarki traciły na znaczeniu. Opuścili miasto obcokrajowcy zabierając swe mienie i pieniądze. Dążąc do podniesienia upadającego handlu król August III przywilejem z 1746 r. zwiększył liczbę jarmarków do siedmiu rocznie, lecz i to nie pomogło. Z biegiem czasu po tych jarmarkach nie pozostał nawet ślad. Wielkie zasługi dla rozwoju miasta położył ks. Wacław Sierakowski, przez 45 lat proboszcz jarosławskiej kolegiaty, później biskup przemyski i arcybiskup lwowski. On to odnowił uszkodzoną przez pożary świątynię, wznosił budynki gospodarcze, odzyskał utracone fundusze i urządził na nowo parafię. Opuuszczony przez jezuitów kościół Panny Marii oddano w 1777 r. dominikanom.

2. Najśłynniejsze dzieła

Bazylika Matki Bożej Bolesnej – oo. dominikanie

Kościół i klasztor, usytuowany na nieznaczej wysokości, onegdaj poza murami miasta, stanowi dominujący element krajobrazu jego zachodniej części. Powstanie klasztoru związane było z istnieniem cudownej figury Matki Bożej. Według legendy figura pojawiła się na gruszy nad źródłem w podmiejskim lesie w 1381 roku. Niedługo później na leśnej polanie wybudowano drewnianą kaplicę (powiązaną legendą ze św. Jackiem Odrowążem i pobytom św. Jadwigi w 1387 roku, przed bitwą pod Stubnem), a w 1421 r.³⁰ gotycki kościółek, z fundacji Rafała Tarnowskiego, w którym umieszczono figurę.

W 1629 roku Anna księżna Ostrogska, właścicielka Jarosława, przekazała kościół jarosławskim jezuitom, którzy wkrótce wybudowali obok niego kolegium zamiejskie, a potem wzniesli okazałą świątynię. Były to najprawdopodobniej lata 1629-1635³¹, jednonawowa budowla powstała w stylu późnorenansowym, niedługo po ukończeniu opactwa ss. Benedyktyn (być może budowane były przez tych samych architektów). Długość tego kościoła wynosiła ok. 31 m, szerokość ok. 12 m (był węższy od obecnego). Wg Emanuela Okonia mógł być wzniesiony przez budowniczych lubelskich, o czym świadczy sposób opracowania kapiteli korynckich (prosto i schematycznie) – podobne spotyka się w kościołach z kręgu lubelskiego³².

W 1698 r. rozpoczęto przebudowę (bądź budowę od podstaw na zrębce poprzedniej – wg Emanuela Okonia) według projektu Jakuba Solarii, która trwała z przerwami do 1713 roku³³ (w wyniku szturmów Szwedów w 1707 roku i pożaru kościół został spalony do nagich murów i konieczna była odbudowa³⁴), a kierował nią murator Szczepan Flanderski. W latach 1722-1723 Józef Rossi wykonał wspaniałą polichromię, kontynuowaną przez Adama Swacha w latach 1731-1732, prawdopodobnie przy współdziałaniu Joachima Ornatusa.

to be divided between Konstanty Lubomirski and Jan Zamojski, and after the latter's death a part of the Jarosław estate was inherited by his widow Maria Kazimiera who was re-married to Jan Sobieski. The Konicpolski family also made claims to the estate as the inheritance of Janina Barbara, a daughter of Jan Zamojski married to Aleksander Konicpolski. They had lengthy lawsuits against Maria Kazimiera. Only in 1690 the verdict of the Lublin tribunal finally awarded the Jarosław estate to Maria Kazimiera.

Soon afterwards Jarosław became the field of mutual pursuits between the Swedish and the Saxon troops. The turbulent times resulted in destruction and famine. After the period of military defeats and turmoil of war, peace finally came to the whole country, but the town was never restored to its former glory. The fairs were losing their importance, foreigners left the town taking their money and property with them. Aiming at a revival of the collapsing trade, King August III in his privilege from 1746 increased the number of fairs to seven a year, but it did not improve matters. As time passed not even a trace was left of the once famous fairs. Rev. Wacław Sierakowski, for 45 years the parish priest of the Jarosław collegiate church, later the bishop of Przemyśl and archbishop of Lviv, contributed greatly to the development of the town. It was he who renovated the temple damaged by the fires, had the utility buildings erected, regained lost funds and organised the parish anew. The Church of Virgin Mary, abandoned by the Jesuits, was handed over to the Dominicans in 1777.

2. The most famous masterpieces

Basilica of the Mother of Sorrows – the Dominican order

The church and monastery located on a slight hill, once outside the town walls, is a predominant element in the cityscape of its western part. Establishing the monastery was connected with the existence of the marvellous figure of the Mother of God. The legend has it, that the figure appeared on the pear tree over the spring in a local wood in 1381. Soon after that a wooden shrine was put up in the forest clearing (associated by legend with St. Jacek Odrowąż and a stay of St. Jadwiga in 1387, before the battle of Stubne), and in 1421³⁰ a Gothic church was founded by Rafał Tarnowski, in which the figure was placed.

In 1629, princess Anna Ostrogska, the owner of Jarosław, handed the church over to the Jarosław Jesuits who soon built nearby an out-of-town college, and then erected an imposing temple, probably in the years 1629-1635³¹. The one-nave building was designed in the late-Renaissance style, soon after the convent of the Benedictine nuns had been completed (they might have been built by the same architects). The church was app. 31m long, and app. 12m wide (it was narrower than the present one). According to Emanuel Okoń, it might have been erected by Lublin builders, the evidence of which can be found in the manner of executing the Corinthian capitals (simply and schematically) – similar are encountered in the Lublin circle churches³².

In 1698, the rebuilding process commenced (or complete reconstruction on the foundation of the previous structure – acc. to Emanuel Okoń) according to the design by Jakub Solaria, which lasted on and off until 1713³³ (when the Swedish stormed the town in 1707 the church was burnt and only an empty shell of walls remained, so its reconstruction was indispensable³⁴), and was supervised by mason Szczepan

W początkach II połowy XVIII wieku (ok. 1755-1760) do istniejącego korpusu dobudowano od strony prezbiterium nową fasadę z dwoma wieżami. Była dziełem architekta Pawła Giżyckiego, przy współudziale Józefa Degana i Tomasza Huttera (rzeźbiarza, autora rzeźb stojących przed jezuickim kościołem św. Jana). Na nietypowe umieszczenie wież w fasadzie wschodniej wpłynęło strome ukształtowanie terenu przy fasadzie zachodniej. Projekt umieszczenia wież wykonał biskup Aleksander Fredro, zaś hełmy wykonali w 1762 roku brązownicy Jan Weys i Józef Popiel ze Lwowa.

Kościół jest okazałą, orientowaną, późnobarokową bazyliką emporową założoną na planie prostokąta, ze ślepa dwuwieżową elewacją od wschodu i sygnaturką na kalenicy³⁵. Korpus główny jest trójnawowy, jego długość wynosi 48 metrów, zaś wysokość nawy głównej wynosi 25 m – boczne są niższe. Pięcioprzęsłowy korpus z emporami oddziela od dwuprzęsłowego prezbiterium pseudotransept utworzony przez boczne kaplice św. Jana Nepomucena (północną) i Serca Pana Jezusa (południową). Nawa środkowa posiada sklepienie kolebkowe z lunetami, a od naw bocznych oddzielona jest półkolistymi arkadami. Prezbiterium ma szerokość i wysokość równą szerokości i wysokości nawy głównej, po jego bokach znajduje się skarbiec i zakrycia. Otwory empor wypełniają złożone regencyjne, skośne kraty. Ścianę zachodnią wypełnia dwukondygnacyjny chór muzyczny, pochodzący z 1709 r. Obie kondygnacje podzielone są trzema arkadami, wspartymi na kolumnach.

Główną fasadą nietypowo jest fasada wschodnia. Między dwoma wieżami biegnie ganek (taras z balustradą). Całość fasady została założona na rzucie falistym z wklęsłymi ciosami wież o zaokrąglonych narożach, z łagodną, łukową częścią środkową. Wieże zwężają się w miarę wzrastania wysokości, co nadaje im lekkości i strzelistości. Stanowi ona najbardziej dekoracyjny element bryły kościoła.

Zwieńczona jest dachem siodłowym o konstrukcji płatwiowo-stalowej, pokrytym blachą miedzianą. Z budynkami klasztorowymi połączona jest korytarzem. W górnej części znajdują się romantyczne dwunastogłosowe organy z 1896 r., zbudowane przez braci Riegerów.

Bogaty, lecz w miarę jednolity jest wystrój wnętrza. Zachowano hybrydyczny porządek z pilastrami korynckimi, o belkowaniu doryckim. Bogata artykulacja ścian z nietypowymi połączeniami porządków architektonicznych, spiętrzonymi gzymsami i masywnymi tryglifami, z bogatą polichromią, robi wrażenie swą oryginalnością i nietypowością. Na ołtarzu głównym znajduje się słynąca łaskami gotycka figura Piety, koronowana 8 września 1756 roku.

W elewacji wschodniej widać nawiązania do włoskich barokowych rozwiązań elewacji frontowych kościołów jezuickich (wygięta, „falująca”, malownicza forma) – zwłaszcza do rozwiązań późnego baroku, częściej wieżowych i bardziej dekoracyjnych niż spokojna i dostojna elewacja sztandarowego II Gesu. Nie bez znaczenia był także fakt, iż kościół należał do jezuitów – zawiera cechy charakterystyczne dla architektury tego zakonu, takie jak dążenie do jednoprzestrzenności wnętrza, dobrej akustyki i podkreślenie roli kaznodziei. Wprawdzie kościół posiada trzy nawy (a nie klasyczną jedną), lecz nawy boczne są prawie dwa razy węższe od nawy głównej i spełniają bardziej rolę kaplic.

Od 1773 roku, po kasacie zakonu jezuitów, kościół należy do ojców dominikanów³⁶.

Flanderski. In the years 1722-1723 Józef Rossi made a wonderful polychrome, continued by Adam Swach in the years 1731-1732, probably with cooperation of Joachim Ornamus.

At the beginning of the 2nd half of the 18th century (app. 1755-1760), a new façade with two towers was added to the existing main body on the side of the presbytery. It was the work of architect Paweł Giżycki, with cooperation of Józef Degan and Tomasz Hutter (a sculptor, the author of sculptures standing in front of the Jesuit church of St. John). The original location of towers in the eastern facade resulted from the steep lay of the land at the western facade. The project of the tower placement was designed by bishop Aleksander Fredro, and their domes were made in 1762 by bronze workers Jan Weys and Józef Popiel from Lviv.

The church is an impressive, oriented, late-Baroque basilica with matronea laid out on the plan of a rectangle, with a blind two-tower elevation facing the east and a spirelet on the roof ridge³⁵. The main body has three naves and is 48 metres long, while the main nave is 25 m high – side aisles are lower. The five-span main body with matronea is separated from the double-span presbytery by a pseudo-transept made up by side chapels of St. John of Nepomuk (the northern) and of the Sacred Heart of Jesus (the southern). The central nave has a barrel vault with lunettes, and is divided from the side aisles by semi-circular arcades. The width and height of the presbytery equal the width and height of the main nave, and the treasury and sacristy are located on its sides. Gilded diagonal regency grilles were fitted into the openings of the matronea. Against the western wall there is a two-storey musical gallery dating back to 1709. Both storeys are divided by three arcades supported on columns.

Untypically, the main facade faces the east. Between the two towers there is a gallery (a terrace with a railing). The whole facade was laid out on a wavy plan with concave ash-lars of the towers with rounded corners, and a gentle, arched central part. The towers get narrower as they get higher, which adds lightness and loftiness to them. They constitute the most decorative element of the church.

It is topped with a saddle roof with purlin-steel construction, covered with copper sheets. A corridor connects it to the monastery buildings. In the upper part there is a romantic twelve-rank organ from 1896, built by the Rieger brothers.

Interior decoration is lavish but fairly uniform. The hybrid order with Corinthian pilasters and Doric beams has been preserved. Lavish articulation of walls with untypical combinations of architectonic orders, piled up cornices, massive triglyphs and rich polychrome makes an impression by its originality and uniqueness. In the main altar there is the benevolent Gothic statue of the Pietà, crowned on September 8, 1756.

Allusions to Italian Baroque solutions of front elevations in Jesuit churches are visible (curved, “wavy”, picturesque form) in the eastern elevation – especially to the late-Baroque solutions, more frequently tower-like and more ornamented than the plain and dignified elevation of the flagship II Gesu. The fact, that the church belonged to the Jesuits was not without significance either – it incorporates features characteristic for architecture of that order, such as aiming at open-space interior, good acoustics and emphasising the role of the preacher. Although the church possesses three naves (instead of the classical one), the side aisles are almost twice narrower than the main nave and serve rather as chapels.

Since 1773, after the dissolution of the Jesuit order, the church has belonged to the Dominican Friars³⁶.

Kościół św. Jana – jezuicki

etap barokowy

Kościół został przebudowany w I połowie XVII wieku, po pożarach z lat 1600 i 1625, z inicjatywy Anny Ostrogskiej. Dobudowano wówczas wieżę zegarową przykrytą barokowym hełmem (1611), kaplicę (1616-1628) i kruchtę (1625-1628). Wówczas w kościele było 11 ołtarzy (m.in. św. Jana, św. Walentego, św. Doroty)³⁷. W 1862 roku kościół spalił się do nagich murów (m.in. spłonęło całe bogate wyposażenie), później wielokrotnie był niszczone i odbudowywany. W efekcie jego obecna architektura stanowi mieszaninę różnych stylów, zaś z pierwotnego wyposażenia nic nie pozostało – albo zostało zniszczone w wyniku pożaru, albo przypadło podczas kasacji zakonu. Dziś uznawany jest za kościół trójnawowy, dwuprzęsłowy. Boczne kaplice pierwszego przęsła pokrywają kopuły z latarniami.

Na uwagę zasługuje 12 posągów świętych, stojących na murze przykościelnym, autorstwa Tomasza Huttera, z 1772 roku (dziś stoją tam kopie). Są to m.in. Jan Chrzciciel, Jan Ewangelista, Ignacy Loyola (założyciel zakonu jezuitów), Franciszek Ksawery³⁸. Podobny układ możemy zaobserwować również w jezuickim kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie, z tym że w Jarosławiu figury stoją wzdłuż południowej ściany świątyni (od strony placu Piotra Skargi), nie zaś wzdłuż zachodniej – frontowej.

Sama kompozycja placu również zasługuje na uwagę. Plac ma nieregularny rzut, zbliżony do trójkąta, zaś jego obudowę stanowią kościół, budynek kolegium oraz budynek szkoły. Kompozycja była odpowiednim tłem dla urządzanych tutaj często w XVII i XVIII wieku widowisk teatralnych³⁹. Zasadniczym motywem kompozycji jest późnorennesansowa elewacja kościoła, nierozdzielnie powiązana z krajobrazem sąsiedniego wzgórze (na którym znajduje się opactwo pp. Benedyktynek). Ważność kościoła podkreśla poszerzenie placu w jego kierunku oraz skromne potraktowanie pozostałych dwóch ścian placu – jako kulis.

Kościół św. św. Mikołaja i Stanisława – opactwo pp. Benedyktynek

etap barokowy

Kościół jest orientowany, z prostokątną nawą i półkolistym prezbiterium oraz wieńcem kaplic. Całość wieńczą dwie wyniosłe wieże (48 i 46 m). Sklepienie są kolebką z lunetami. Jego długość wynosi 266 m, a szerokość 12 m⁴⁰.

W epoce baroku dodano również hełmy oraz murator-ską dekorację sklepień, w typie lubelskim, ale o pewnych cechach szczególnie, które nadają jej walor oryginalności w tym kręgu⁴¹. Typowe dla kręgu lubelskiego są listwy (podkreślające linie przenikania pól sklepiennych, zdobione klimationem i astragalem oraz sieć kasetonów o różnych kształtach), natomiast skromny ornament na tychże listwach, z rozbudowaną dekoracją na zewnątrz kasetonów i polichromią wewnątrz jest oryginalny i niespotykany w tzw. sklepieniach lubelskich. Geneza tych sklepień tkwi w zdobnictwie nawy głównej zamojskiej kolegiaty – występuje tam dekoracja uporządkowana i logiczna, jednak na ziemiach ruskich, w manierystycznym kręgu lwowskim (do którego należy Jarosław) uległa ona rozmaitym przekształceniom⁴².

The church of St. John – post-Jesuit

Baroque stage

The church was rebuilt during the 1st half of the 17th century, after the fires from 1600 and 1625, on the initiative of Anna Ostrogska. The clock tower covered with a Baroque dome (1611), a chapel (1616-1628) and a porch (1625-1628) were added then. At the time there were 11 altars in the church (e.g. of St. John, St. Valentine, St. Dorothy)³⁷. In 1862, the church burnt down so that only an empty shell remained (e.g. all the rich furnishings were lost in the fire), later it was repeatedly destroyed and rebuilt. As a result, its present architecture is a mixture of various styles, while nothing remained from its original interior decoration – it was either destroyed in the fire or was lost during the dissolution of the order. Today it is regarded as a three-*double-span* church. Side chapels in the first span are covered by domes with cupolas.

Attention is drawn by the 12 statues of saints, standing on the churchyard wall, sculpted by Tomasz Hutter in 1772 (today they are copies). They represent e.g. John the Baptist, John the Evangelist, St. Ignatius of Loyola (the founder of the Jesuit order), Francis Xavier³⁸. A similar arrangement can be observed in the Jesuit church of St. Peter and Paul in Krakow, though in Jarosław the figures are located along the southern wall of the temple (on the side of Piotr Skarga square), and not along the western – the front.

The composition of the square itself is also worthy of attention. The square has an irregular plan, resembling a triangle, and is flanked by the church, the college building and the school building. The composition provided a suitable background for theatrical performances organized here frequently during the 17th and 18th century³⁹. A basic motif of the composition is the late-Renaissance elevation of the church, inextricably linked to the landscape of the neighbouring hill (on which the Benedictine convent is situated). The importance of the church was emphasised by widening the square in its direction and modest treatment of the two remaining sides of the square – as a backstage.

The church of St. Nicholas and Stanislas – the Benedictine convent

Baroque stage

The church is oriented with a rectangular nave, a semi-circular presbytery and a ring of chapels. The whole is topped with two lofty towers (48 and 46 m tall), and a barrel vault with lunettes. It is 266 m long, and 12 m wide⁴⁰.

During the Baroque epoch domes were added as well as masonry decoration of vaults in the Lublin type, though with some distinguishing features which gave it originality in this circle⁴¹. Typical for the Lublin circle were the ledges (emphasising the lines where vault sections overlapped, decorated with cymatium and astragal, and a network of coffers of varying shape), while the modest ornamentation on those ledges, with elaborate decoration outside the coffers and polychrome inside, is original and unique in the so called Lublin vaults. The origin of those vaults can be found in the decoration of the main nave of the collegiate church in Zamość – where ordered and logical decoration occurs, but in the lands of Ruthenia, in the mannerist Lviv circle (to which Jarosław belonged), it was altered in a variety of ways⁴².

Całość założenia otoczona jest murem z 8 basztami typu średniowiecznego. Jeszcze na soborze trydenckim podjęto uchwałę o budowie klasztorów żeńskich wewnątrz murów miejskich dla większego bezpieczeństwa w czasie wojny. Tam, gdzie ten warunek nie był spełniony, budowano własne obwarowania – i tak zapewne uczyniono w Jarosławiu. Najprawdopodobniej murowano je równocześnie z pozostałymi budynkami, a może nawet wcześniej. Sześć baszt jest na planie koła, dwie są półkoliste⁴³.

Kościół św. Trójcy – oo. reformaci

Kościół i klasztor oo. Reformatów powstał z fundacji Jana Kwołka, burmistrza Jarosławia oraz Eufrozyny i Franciszka Zawadzkich⁴⁴. Reformaci przybyli do Jarosławia w 1700 roku i zamieszkali w tymczasowych drewnianych obiektach. Niedługo później powstało założenie klasztorne – zbudowane w latach 1710-1716 według projektu Tomasza Belottiego przez muratora Martyna z Kęty⁴⁵.

Kościół św. Trójcy jest niedużą, jednonawową budowlą z węższym prezbiterium i kruchtą od frontu, typu powszechnie przyjętego dla kościołów reformatów.

Bracia Mniejsi Ściślejszej Obserwacji Reformaci posiadali specyficzną regułę mającą na celu nie tylko wierność ideałom głoszonym przez św. Franciszka, lecz także pracę nad własnym uświęceniem, życie według ewangelicznych ideałów, szerzenie pobożności ludowej, kaznodziejstwo. Surowość tej reguły zakazywała posiadania jakiegokolwiek własności zarówno przez poszczególnych zakonników, jak również przez cały konwent. Ubóstwo reformatów przejawiało się między innymi w ich budownictwie zakonnym. Architektura klasztorna i kościelna pierwszych konwentów, z pewnymi wyjątkami (konwent krakowski, wejherowski), była w całości drewniana. Do budowy stosowano wyłącznie drewno, czasami także materiały dodatkowe. Później pojawiały się obiekty murowane, jednak wciąż z zachowaniem zasady ubóstwa i skromności. Stąd budowle niewielkie, często jednonawowe, skupiające całą uwagę wiernych na Bogu, a nie na wystroju. W myśl tej zasady był również budowany kościół jarosławski.

Frontowa elewacja została w 1753 roku pokryta malowidłami, przedstawiającymi św. Trójcę i świętych zakonu franciszkańskiego – Franciszka z Asyżu, Antoniego z Padwy i Piotra z Alkantary. Wieżę kościelną zastąpiła wyrastająca ze świątyni (pokrytej dachówką), niewielka wieżyczka sygnaturkowa z 1735 roku, z dwoma małymi dzwonami⁴⁶.

Wnętrze kościoła posiadało pierwotnie surowy i prosty wygląd. Znajdowało się tam sześć ołtarzy, zaś ściany były wybielone, nie zaś pokryte freskami. W prezbiterium mieści się do dziś ołtarz z krucyfiksem. Później pojawiały się kolejne dekoracje, rzeźby i malowidła, jednak nigdy nie było tu ostentacyjnego barokowego przepychu, gdyż w myśl zasady reformackiej, wyrażonej słowami prowincjała Beniamina Rzyńskiego, że „nie mury i ich krasa mają być chlubą zakonu, ale życie i postępowanie zakonników”, przestrzegano ściśle prostoty ducha franciszkańskiego⁴⁷. Dopiero w 1911 roku zarzucono bielenie ścian i pojawiły się dekoracje ściienne całego kościoła.

Układ klasztoru również jest typowy dla budownictwa reformatów – na rzucie czworoboku z wirydarzem pośrodku i placem przykościelnym obwiedzionym murem ze stacjami Męki Pańskiej. Cały klasztor był niegdyś otoczony murami, posiadał nawet basztę, oznaczoną na planie z 1807 roku.

The whole complex is surrounded by a wall with 8 towers of medieval type. At the Council of Trent a resolution was passed concerning building convents within city walls for greater safety in times of war. Where that condition was not fulfilled, the convent had their own fortifications built – which must have been the case in Jarosław. They might have been erected simultaneously with the other buildings, or maybe even earlier. Six towers were built on the circular plan, two on semi-circles⁴³.

The church of Holy Trinity – the Reformists

The church and monastery of the Reformist order was founded by Jan Kwolek, the mayor of Jarosław, and Eufrozyna and Franciszek Zawadzki⁴⁴. The Reformists arrived in Jarosław in 1700, and live in temporary wooden buildings. Not long after the monastic complex was established – built in the years 1710-1716 according to the design by Thomas Belotti by mason Martyn from Kęty⁴⁵.

The Holy Trinity church is a small, one-nave building with a narrower presbytery and a porch at the front, of the type generally approved for Reformist churches.

Friars Minor of the Observance, Reformists, possessed a specific rule aiming at faithfulness to the ideals propagated by St. Francis, but also work on one's own sanctity, life according to evangelical ideals, popularizing piety, preaching. Strict rules prohibited possessing any property either by individual monks, or the whole monastic community. Poverty of the Reformist friars was displayed in their monastic buildings. The sacred architecture of the first monasteries, with some exceptions (the Krakow or Wejherow monasteries), was constructed entirely of timber, only sometimes with additional materials. Masonry objects appeared later, but the poverty and modesty principles were still maintained in them. Thus they were small buildings, frequently one-nave, allowing the faithful to concentrate solely on God, and not on interior decoration. The church in Jarosław was also built according to that rule.

In 1753, the front elevation was covered with paintings representing the Holy Trinity and the saints of the Franciscan order – St. Francis of Assisi, Anthony of Padua and Peter of Alcantara. The church tower was replaced with a bell turret from 1735 rising from the church building (covered with roof tiles), with two small bells⁴⁶.

The church interior originally had an austere and simple appearance. There were six altars there, and the walls were whitewashed instead of covered with frescoes. An altar with a crucifix has been kept in the presbytery until today. Later, new decorations, sculptures and paintings appeared, but the ostentatious Baroque splendour never entered here since, according to the Reformist principle expressed in the words of Provincial Beniamin Rzyński, that “not walls and their beauty are to be the pride of the order, but the life and conduct of the monks”, the simplicity of the Franciscan spirit was strictly obeyed⁴⁷. Only in 1911 whitewashing walls was abandoned and wall decorations appeared in the whole church.

The monastery layout is also typical for the Reformist order buildings – laid out on the quadrangle plan with a garth in the centre and a churchyard surrounded by a wall with the Stations of the Via Dolorosa. The whole monastery was once surrounded by walls, it even had a tower marked on the plan from 1807.

In case of this church, its shape was undoubtedly influenced

W przypadku tego kościoła niewątpliwie wpływ na jego kształt miała zarówno osoba włoskiego architekta, Tomasza Belottiego, jak i reguły i zasady budownictwa zakonu reformatów – gałęzi rodziny franciszkańskiej. Zakon franciszkanów założony został w Asyżu, stąd jego silne związki z kulturą i architekturą włoską. Te związki z Włochami i cechy charakterystyczne dla architektury włoskiej przenoszone były na kolejne założenia franciszkańskie, w tym na kościoły zakonu reformatów.

Podsumowanie: synteza

Wpływy włoskie w jarosławskiej architekturze barokowej nie są tak mocno zaznaczone jak w architekturze renesansowej. Wiąże to się zarówno z tym, że polski barok był mniej zależny od Włoch niż renesans, jak i z tym, że miasto, utraciwszy swoją świetność po dwóch wielkich pożarach (1600 i 1625 rok) powoli chyliło się ku upadkowi – a w związku z tym mniej napływało do Jarosławia cudzoziemców, którzy przywozili świeże prądy i mody, jarmarki straciły na znaczeniu, jak również po prostu mniej się wówczas budowało. Jednak w tych paru barokowych jarosławskich budowlach da się dostrzec włoską ideę – czy w kształcie elewacji, w schemacie rozwiązania wnętrza, czy w dekoracjach. Swój wpływ na architekturę miasta znów mieli jezuita, którzy wybudowali nową świątynię, tym razem czysto barokową, oraz reformaci, którzy zgodnie z zasadami swojego zakonu postawili nieduży, jednonawowy kościół. Nastąpiło parę przebudów zgodnie z duchem nowego stylu, jednak brak w Jarosławiu spektakularnego, okazałego baroku, którego tak wiele jest np. w Krakowie – jedynym jego przykładem jest pojezuicka bazylika. Mniej zauważalne i reprezentacyjne niż w renesansie, wpływy włoskie odcisnęły jednak swoje piętno na barokowych budynkach miasta.

III. SYNTEZA I WNIOSKI

Na postawie przeanalizowanych przykładów można stwierdzić, iż wpływy architektury włoskiej na renesansowe i barokowe budowle Jarosławia jest znaczny i ważny. Włoską myśl można znaleźć zarówno w świątyniach i klasztorach, jak i budowlach świeckich. Rzuty i elewacje kościołów, krużganki klasztorne, atyki kamienic – wszystkie te elementy garściami czerpią z przykładów włoskich. Jarosław w dobie renesansu był miastem bogatym i pięknym, i choć utracił później na znaczeniu, a architektura kolejnych wieków nie jest już tak reprezentacyjna jak renesansowa i barokowa, to ślady ówczesnej światłości przetrwały do dziś i możemy je spotkać, spacerując ulicami Jarosławia – bazylikę dominikanów, kolegiatę, rynek z podcieniowymi kamieniami i królującą pośród nich kamienicę Orsettich.

Bez włoskich wpływów architektura miasta na pewno nie byłaby taka sama.

by both the person of the Italian architect, Thomas Belotti, and the construction rules and regulations of the Reformist order – a branch of the Franciscans. The Franciscan order was established Assisi, hence its strong links with Italian culture and architecture. Those connections with Italians and features characteristic for Italian architecture were transferred into subsequent Franciscan complexes, including churches of the Reformist order.

Summary: synthesis

Italian influences in the Baroque architecture of Jarosław are not as strongly emphasised as in the Renaissance architecture. It is associated both with the fact that Polish Baroque was less dependent on Italy than Renaissance, and that the town having lost its glory after two great fires (1600 and 1625) was gradually falling into decline, due to which fewer foreigners bringing fresh trends and fashions came into Jarosław, fairs lost their importance, and simply less new buildings were erected then. Nevertheless, even in those few Baroque buildings in Jarosław one can notice the Italian idea – either in the shape of the elevation, in the interior scheme or decorations. Jesuits who built a new this time purely Baroque church also had their impact on the town architecture, as did the Reformists who, in accordance with the rules of their order, erected a small, one-nave church. Some buildings were altered to suit the spirit of the new style, but Jarosław lacks the spectacular, imposing Baroque so much of which can be seen e.g. in Krakow – its sole example is the post-Jesuit basilica. Less noticeable and impressive than in the Renaissance, Italian influence set its stamp on the Baroque buildings in the town.

SYNTHESIS AND CONCLUSIONS

On the basis of the analysed examples it can be stated that the impact of Italian architecture on the Renaissance and Baroque buildings in Jarosław is of great significance. Italian ideas can be found both in churches, monasteries, and lay buildings. Plans and elevations of churches, monastic cloisters, attics of tenement houses – all these elements drew extensively on Italian models. During the Renaissance period Jarosław was a wealthy and beautiful town, and although it later lost its significance, and architecture of subsequent centuries was not so imposing as that of the Renaissance and baroque periods, traces of its former glory have been preserved until the present day and we can encounter them walking the streets of Jarosław – the Dominican basilica, the collegiate church, the market square with arcaded tenement houses and the Orsetti House reigning among them.

Without Italian influence the architecture of the town would not be the same.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

[1] Bieńkowska Z., *Kościół i klasztor pp. Benedyktynów w Jarosławiu. Analiza stylistyczna* [w:] *Przemyskie Zapiski Historyczne, Studia i materiały poświęcone historii Polski Południowo-Wschodniej*, Przemysł 2003.

[2] Borowiejska-Birkenmajerowa M., *Jarosław* [w:] *Elementy urbanistyki polskiej*, praca zbiorowa pod redakcją Wacława Ostrowskiego i Przemysława Szafera, Instytut Urbanistyki i Architektury, Warszawa 1955.

- [3] Borowiejska–Birkenmajerowa M., *Jarosław – główne przemiany urbanistyczne (do końca wieku XV)* [w:] *Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia*, Tom IX, 1972 – 1976, Jarosław 1976.
- [4] Borowiejska–Birkenmajerowa M., Bieńkowska Z., Piekarz T., Ziębińska Z., *Jarosław. Studium historyczno-urbanistyczne opracowane na zlecenie Urzędu Miejskiego w Jarosławiu*, Pracownia Konserwacji Zabytków – oddział w Rzeszowie, Jarosław 1977.
- [5] Dayczak-Domanasiewicz M., *Zabytkowe budownictwo mieszkaniowe w Jarosławiu* [w:] *Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia 1967 – 1968*, Jarosław 1968.
- [6] Gottfried K., *Anna Ostrogska, Wojewodzina wołyńska*, nakładem Muzeum Miejskiego w Jarosławiu, Jarosław 1939.
- [7] Gottfried K., *Ilustrowany przewodnik po Jarosławiu*, nakładem Stowarzyszenia Miłośników starego Jarosławia, Jarosław 1937, reprint: Wydawnictwo Papirus, Jarosław 2008.
- [8] Gottfried K., *Jezuici w Jarosławiu*, nakładem Muzeum Miejskiego w Jarosławiu, Jarosław 1933.
- [9] Gottfried K., *Kościół i klasztor oo. Reformatów w Jarosławiu*, nakładem klasztoru oo. Reformatów, Jarosław 1943.
- [10] Hołub J., *Dawne kolegium oo. Jezuitów*, Jarosławskie Stowarzyszenie Przewodników, Jarosław 2004.
- [11] Kieferling K., *Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej. Szkice do portretu miasta i jego właścicieli (1594–1635)*, Archiwum Państwowe w Przemyślu, Przemyśl 2008.
- [12] Kieferling K., *Kościół i klasztor pp. Benedyktynów w Jarosławiu. Rys historyczny* [w:] *Przemyskie Zapiski Historyczne, Studia i materiały poświęcone historii Polski Południowo-Wschodniej*, Przemyśl 2003.
- [13] Kieferling K., *Krótką opowieść o mieście Jarosławiu w województwie podkarpackim leżącym*, Jarosław 2011.
- [14] Kozakiewicz H., Kozakiewicz S., *Renesans w Polsce*, Arkady, Warszawa 1976.
- [15] Okoń E., *Dzieje budowy kościoła jezuickiego „na polu” w Jarosławiu (do roku 1917)*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo, Z. 298, Toruń 1996.
- [16] Olszewska J., *Szkic dziejów kamienicy Orsettich w Jarosławiu* [w:] *Rocznik muzeów województwa rzeszowskiego*, Rzeszów 1968.
- [17] Orłowicz M., *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, Książnica Polska Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów – Warszawa 1921.
- [18] Radzewicz-Winnicki J., *Historia architektury nowożytnej w Polsce – Barok, Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2003, szczególnie rozdział: „Rzymska” architektura sakralna zakonów jezuitów, karmelitów i kamedułów oraz sakralne fundacje możnowładców.
- [19] Sas-Zubrzycki J., *Miasto Jarosław i jego zabytki*, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1903.
- [20] o. Sroka A., *Świątynie Jarosławia*, Biblioteka Jarosławska, Tom I, Jarosław 2005.
- [21] Witwicki M., *Rynek – Kamienice. Szkic* [w:] *Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia*, Jarosław 1961.
- [22] *Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce: odbudowa i konserwacja*, praca zbiorowa pod redakcją naczelną Wiktora Zina, tom I pod redakcją Wojciecha Kalinowskiego, Arkady, Warszawa 1986; szczególnie: *Jarosław*, s. 143–159.

¹ M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław* [w:] *Elementy urbanistyki polskiej*, praca zbiorowa pod redakcją Wacława Ostrowskiego i Przemysława Szafera, Instytut Urbanistyki i Architektury, Warszawa 1955, s. 5.

² M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Dzieje Jarosławia od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku* [w:] *Studium historyczno-urbanistyczne*, Jarosław 1977, s. 54.

³ K. Kieferling, *Krótką opowieść o mieście Jarosławiu w województwie podkarpackim leżącym*, Jarosław 2011, s. 34.

⁴ M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s. 5.

⁵ J. Sas-Zubrzycki, *Miasto Jarosław i jego zabytki*, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1903, s. 8.

⁶ K. Gottfried, *Ilustrowany przewodnik po Jarosławiu*, nakładem Stowarzyszenia Miłośników starego Jarosławia, Jarosław 1937, reprint: Wydawnictwo Papirus, Jarosław 2008, s. 8.

⁷ K. Gottfried, *Jezuici w Jarosławiu*, nakładem Muzeum Miejskiego w Jarosławiu, Jarosław 1933, s. 5–7.

⁸ J. Olszewska, *Szkic dziejów kamienicy Orsettich w Jarosławiu* [w:] *Rocznik muzeów województwa rzeszowskiego*, Rzeszów 1968, s. 227. *Ibidem*, s. 229.

⁹ M. Dayczak-Domanasiewicz, *Zabytkowe budownictwo mieszkaniowe w Jarosławiu* [w:] *Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia 1967–1968*, Jarosław 1968, s. 45.

¹⁰ K. Kieferling, *Krótką opowieść o mieście Jarosławiu w województwie podkarpackim leżącym*, op. cit., s. 25.

¹¹ *Ibidem*, s. 24.

¹² Za: M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław – główne przemiany urbanistyczne (do końca wieku XV)* [w:] *Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia*, Tom IX. 1972 – 1976, Jarosław 1976, s. 34.

¹³ M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s.26.

¹⁴ o. A. Sroka, *Świątynie Jarosławia*, Biblioteka Jarosławska, Tom I, Jarosław 2005, s. 32.

¹⁵ M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, Książnica Polska Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów – Warszawa 1921, s. 98.

¹⁶ M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s. 26.

¹⁷ o. A. Sroka, *Świątynie Jarosławia*, op. cit., s. 33.

¹⁸ *Jarosław*, [w:] *Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce: odbudowa i konserwacja*, praca zbiorowa pod redakcją naczelną Wiktora Zina, tom I pod redakcją Wojciecha Kalinowskiego, Arkady, Warszawa 1986, s. 144.

¹⁹ A. Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku*, PWN, Warszawa 1980, t. I, s. 134.

²⁰ W. Tatarkiewicz, *Typ lubelski i typ kaliski w architekturze XVII wieku* [w:] *O sztuce polskiej XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1966, s. 108–124.

²¹ Z. Bieńkowska, *Kościół i klasztor pp. Benedyktynów w Jarosławiu. Analiza stylistyczna* [w:] *Przemyskie Zapiski Historyczne, Studia i materiały poświęcone historii Polski Południowo-Wschodniej*, Przemyśl 2003, s. 222.

²² M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, op. cit., s. 106.

²³ J. Sas-Zubrzycki, *Miasto Jarosław i jego zabytki*, op. cit., s. 36; M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, op. cit., s. 106.

²⁴ K. Gottfried, *Anna Ostrogska, Wojewodzina wołyńska*, nakładem Muzeum Miejskiego w Jarosławiu, Jarosław 1939, s. 68.

²⁵ M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s.15.

²⁶ A. Fischinger, P. Krakowski, *Kościół Bernardynów w Rzeszowie. Mauzoleum Ligezów* [w:] *Studia renesansowe*, t. III, 1963, s. 184–185.

²⁷ Z. Bieńkowska, *Kościół i klasztor pp. Benedyktynów w Jarosławiu. Analiza stylistyczna*, op. cit., s. 222.

²⁸ K. Gottfried, *Anna Ostrogska, Wojewodzina wołyńska*, op. cit., s. 68.

²⁹ M. Borowiejska–Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s. 43.

³⁰ M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, op. cit., s. 120.

- ³² E. Okoń, *Dzieje budowy kościoła jezuickiego „na polu” w Jarosławiu (do roku 1917)*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo, Zeszyt 298, Toruń 1996, s. 98.
- ³³ *Ibidem*, s. 118, za: A. Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1968, s. 193.
- ³⁴ *Ibidem*, s. 115, 123.
- ³⁵ *Ibidem*, s. 101.
- ³⁶ M. Borowiejska-Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s. 43.
- ³⁷ M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, op. cit., s. 97.
- ³⁸ J. Hołub, *Dawne kolegium oo. Jezuitów*, Jarosławskie Stowarzyszenie Przewodników, Jarosław 2004, s. 83.
- ³⁹ M. Borowiejska-Birkenmajerowa, *Jarosław*, op. cit., s. 22.
- ⁴⁰ M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, op. cit., s. 104.
- ⁴¹ A. Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku*, op. cit., s. 130.
- ⁴² Z. Bieńkowska, *Kościół i klasztor pp. Benedyktynek w Jarosławiu. Analiza stylistyczna*, op. cit., s. 227.
- ⁴³ *Ibidem*, s. 234.
- ⁴⁴ M. Orłowicz, *Jarosław – jego przeszłość i zabytki*, op. cit., s. 118.
- ⁴⁵ K. Gottfried, *Ilustrowany przewodnik po Jarosławiu*, op. cit., s. 15.
- ⁴⁶ K. Gottfried, *Kościół i klasztor oo. Reformatów w Jarosławiu*, nakładem klasztoru oo. Reformatów, Jarosław 1943, s. 16.
- ⁴⁷ *Ibidem*, s. 18.

Streszczenie

Jarosław to niespełna 40-tysięczne miasto położone nad Sanem, na pograniczu Pogórza Rzeszowskiego i Doliny Dolnego Sanu, lokowane już w 1375 roku. Przez wieki pozostawało w prywatnych rękach i było obiektem trosk i starań właścicieli (m.in. Ostrogskich, Kostków, Sobieskich), w okresie renesansu wslawiło się znanymi w całej Europie jarmarkami. Świadcami jego długiej, nierzadko burzliwej historii, są liczne kościoły, klasztory i mieszczkańskie kamienice. W artykule omówiono najważniejsze budowle wzniesione lub przebudowane w okresie renesansu i baroku: kamienicę Orsettich, kościół św. Jana (obecnie Kolegiatę Bożego Ciała, pojezuicki), kościół św. św. Mikołaja i Stanisława (opactwo pp. benedyktynek), bazylikę Matki Bożej Bolesnej (oo. dominikanie) oraz kościół św. Trójcy (oo. reformacji), zwracając szczególną uwagę na ślady włoskich wpływów w architekturze tych obiektów.

Abstract

Jarosław, which was granted its town rights in 1375, is a town with the population of 40 thousand located on the San river, in the borderland between Rzeszow Foothills and the Lower San Valley. For centuries it remained in private hands and was taken care of by its noble owners (from e.g. the Ostrogski, Kostka or Sobieski families), and during the Renaissance its fairs were famous all over Europe. Witnesses to its long and frequently turbulent history have been numerous churches, monasteries and bourgeoisie tenement houses. The article presents the most important buildings erected or rebuilt during the Renaissance or Baroque periods: the Orsetti House, the church of St. John (currently the post-Jesuit Collegiate Church of Corpus Christi), the church of St. Nicholas and Stanislas (abbey of the Benedictine nuns), the basilica of the Mother of Sorrows (Dominican Order) and the church of the Holy Trinity (Reformist Order), paying particular attention to traces of Italian influence in the architecture of those objects.